
Vásárhelyi Tamás
ALFA MOZIBÓL ALFA MÚZEUM
– Egy lovarda metamorfózisa –

A természeti környezettől elválaszthatatlanok vagyunk. Őseink a Kárpát-medencébe érve az őskor óta alakított természetet találták. Korábban is, itt is, nemzeti történelmünk mindenkor a természettel, később egyre inkább a magunk módosította környezettel összefüggésben zajlott, mintegy abba ágyazva történt. Ránk is érvényes az, ami általában az emberiségre: evolúciónk egyik iránya az, hogy a környezet kiszámíthatatlan, megjósolhatatlan változásait kiküszöböljük illetve ezeket a változásokat tervezhetővé tesszük, igényeink, kényünk-kedvünk szerinti alakítsuk. Vonatkozik ez például a táplálékunk megszerzésére. Eleinte csak az éhezés illetve éhínségek elkerülésére lehetett gondolni, később a bőséges és változatos táplálék folyamatos meglétére. Ez ma már Magyarországon is azt jelenti, hogy télen-nyáron mindig kapható rengeteg félé szárított, savanyított, pasztőrözött, mélyhűtött, vákuumsomagolású élelmiszer, friss retek, hagyma, paradicsom, narancs, avokádó és minden egyéb. Örülünk neki, mint ahogy annak is, hogy vasárnap is nyitva tartanak egyes boltok, vagyis elméletileg mindig mindenünk ott teremhet terülj-terülj asztalkánkon. Biztonságosabb, állandóbb a szállásunk, hajlékunk, amely ma már nem a vadállatoktól, hanem a tolvajoktól véd, mellesleg – ha tehetjük – állandó hőmérsékletű, télen fűthető, nyáron hűthető, bármikor kivilágítható vagy sötétíthető. A csöndet időnként sem kényszerülünk elszenvadni: szólhat a rádió, magnó, lemezjátszó, videó, sőt ma már éjjel-nappal élőben láthatjuk a világ bármelyik másik szegletét is (az onnan sugárzott bármilyen rémségekkel, baromságokkal együtt). Ez utóbbi lehetőség a társak iránti ösztönös vágyunkat tereli kiszámítható mederbe. Élő emberi kapcsolatok esetében ugyanis nem lehetünk tökéletesen biztosak abban, hogy azt kapjuk amire szükségünk van, vagy amire számítottunk. Kérdés, hogy partnerünkkel fesztelenül tudunk-e érintkezni, nem veszünk-e éppen össze, éppen ráér-e, olyan kapcsolatban van-e velünk, mint amit mi szeretnénk, olyan hangulatban van-e, mint ami most éppen nekünk is kellemes volna, stb. Ha máskor nem, kamaszkorában bizonyára mindenki megismerte ezeket a szorongásokat. A tévétől viszont nem kapunk mást, mint amire számítottunk. Bekapcsolhatjuk, kikapcsolhatjuk, átkapcsolhatjuk, és magabiztosan átnézhetünk a feje felett („háttértelevízió”). Ugyanez a fejlődési trend az emberi élet sok területén bemutatható.

A kiszámíthatóságnak (a véletlenek kizárásának), az önkényeztetésnek (a *fogyasztásnak*) azonban ára van (terülj-terülj asztalkák nincsenek). A személyes és társadalomlélektani problémák mellett az ember környezetében is egyre több a zavar. Ehhez az életmódhoz egyre több anyagot, energiát kell felhasználnunk, és egyre több a végtermékként keletkező hulladék is. Az emberi környezetben a *természeti erőforrások* mennyisége csökken, a hulladékoké nő. A következő évezredbe valószínűleg nem érdemes az emberiségnek elvárnia, ha nem tudja saját környezetének romlását megfékezni, megállítani. A változás magától nem jön el, ahhoz másfajta gondolkodásmód kell. Diktatúrában az uralodóké, demokráciában a társadalom minden résztvevőjéé.

Ehhez szükséges saját múltunk, a környezetünk, a környezethez való kapcsolatunk változásának megértése.

A fejlett országokban a természettudományi múzeumoknak fontos szerepe van a környezeti tudatosság kialakításában, formálásában. Erre predesztinálja őket gyűjteményeik információtartalma (hiszen magát az eltűnő természet őrzi), szakembereik adekvát szellemi kapacitása (a világon mindenhol központi szerepet játszanak a természetvédelmi alap kutatásokban) és a természettudományi kiállítások közismerten nagy információhordozó és motiváló ereje.

Alfa moziból Alfa múzeum

A Magyar Természettudományi Múzeum megfelelő lehetőségek, elsősorban kiállítási tér híján, eddig nem tudott eleget tenni a vele szemben e téren fennálló elvárásoknak, sőt még arra sem futotta, hogy saját gyűjteményeit – a nemzeti kultúrkincs sajátosan értékes részét, majd 10 millió természettudományos tárgyat – méltó módon bemutassa. (Magyarország e téren úgyszólván egyedül áll Európában.) Most kormányzati támogatással folyik három nagy múzeum felújítási programja, a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum rekonstrukciója illetve – a Természettudományi Múzeum elhelyezését megoldandó – a Ludovika Akadémiának és Lovardájának átalakítása. Utóbbi révén a most Budapest öt pontján szétszórtan működő múzeum a Ludoviceum épületegyüttesében önálló elhelyezést nyer, és a volt Lovarda (később, 1959-től Alfa mozi) igénybevételevel alkalmas kiállítási területen működhet. Az Ásvány- és Kőzettár már idén beköltözik a neki kialakított épületrészbe. A három éve teljesen kiégett Lovarda műemléki helyreállítása 1996. január végére elkészül. A volt istállószint háromhajós, boltíves tér. Amíg másik, megfelelőbb fogadóter akad az épület mellett, ide érkezik a közönség, itt lesz a pénztár, ruhatár, büfé, előadóterem, klubterem, szakköri helyiség. A porond szintjén időszakos kiállításokat tervezünk és kisebb közösségi tereket. A porond fölé galéria épül, itt valósul meg első állandó kiállításunk. Ez lesz egyelőre a múzeum kiállítási és közművelődési épülete. Kidolgoztuk egy olyan állandó kiállítás koncepcióját, amely méltó módon képes a honfoglalás 1100 éves évfordulóján hazánk környezeti állapotát bemutatni és a környezeti tudatosságot fejleszteni.

Ember és természet Magyarországon

A történeti ökológiai – természetvédelmi kiállítás a Lovarda épületének Galériáján kap helyet, 800 négyzetméteren. Tematikailag a természeti erőforrások ember előtti kialakulásától indul, hiszen ember nélküli évmilliók hosszú sora kellett ahhoz, hogy kialakulhassanak pl. azok az energiahordozók (kőolaj, földgáz, kőszén) amelyeket most pár évszázad alatt felélünk. A kialakulásukat elősegítő földtörténeti folyamatok egy része ma sem szűnt meg, mégsem várható, hogy emberi léptékkel mérhető időben ilyenek számottevő mennyiségben képződjenek. Bemutatjuk a Kárpát-medence honfoglalás előtti kultúráinak és népeinek természetátalakító hatását, a honfoglaló őseink által itt talált, a természetestől még nem messze került természetet.

A második fejezet azzal foglalkozik, hogy a Honfoglalás óta elmúlt 1100 évben az egyre változó társadalom, az egyre fejlettebb és hatékonyabb civilizáció hogyan élt együtt és élt vissza mindezekkel. Bemutatjuk megmaradt természeti értékeinket, melyekre méltán büszkék lehetünk, hi-

szen európai viszonylatban a mintegy 60 000 fajt számláló élővilágunkkal, majd 10 % védett területünkkel még igen gazdagnak számíthatunk. Elmaradásunk a természet védelmére tett erőfeszítéseinkben van. Vannak törvénykezési, hatósági gondok is, a legnagyobb gond viszont kétségkívül az állampolgároknak a természethez való viszonyában, a természetet érintő viselkedésében van. Éppen ezért a kiállítás végül viselkedési mintákat kínál, segít annak, aki természeti környezetével nagyobb harmóniában szeretne élni, aki hozzá akar járulni egy emberhez méltó környezet kialakításához. Ez egyedül nehezen megy, mert a bajok óriásiak, a feladatok pedig emberfelettiak. Bemutatjuk hát azokat a társadalmi intézményeket és szervezeteket is, amelyek a természet, az emberi környezet védelmének elősegítésére jöttek létre. Reméljük, hogy ez a kiállítás jelentősen hozzájárulhat nemzetünk ökológiai kultúrájához.

Nemcsak egy kiállítás

Mit ér egy kiállítás 800 négyzetméteren? Talán önmagában nem eleget. Talán az egész épületben elhelyezett, a kiállítás fő mondanivalóját erősítő tárgyak, kiállítási egységek együttes hatása sem sok. Az épületegyüttes és környezete viszont egyedülálló lehetőséget kínál arra, hogy ott bárki jól érezze magát s eközben ember és környezetének a történelem során volt változásai hassanak rá. Ez a lehetőség ma még csak részleges, inkább csak kijózanító, mint felemelő. Az épületek mögött ott az Orczy kert, a maga 11 hektárjával azon kevés parkok közül az egyik, amelyek régi állapotáról adataink vannak. Ez a terület már a 18. században park volt. A történelmi levegő jórészt elmúlt fölüle. Aki ma a kertben bolyong, kitaposott fűvet, pusztuló kőkorsókat, korrodált szobrokat, rongált és maguktól is eltűnő öntöttvas lámpaoszlopokat még talál az újabb, és nyilvánvaló rongálást szenvedett műtárgyak mellett. A természetes forrás táplálta tavacska vize fekete, benne nylonzacskók, flakonok lebegnek. A kényre-kedvre emelt ronda kis épületek, itt-ott leaszfaltozott területek, meggondolatlanul telepített sportpályák és meggondoltan telepített szemételepek az igazi 20. századi magyar valóságot jelenítik meg. Az épületek előtt a Ludovika tér közparkja terül el. Ezt semmi sem védi az Üllői út kétszer három sávós, folyamatos forgalmának zajától, bűztől, remegésétől, piszkától. Az Illés kút közvetlen környéke rendezett, de pár méterrel odébb már gazos, bokros, szemetes terület található. A területen az építkezés megkezdése előtt talált nyomok alapján a nyomolvasó természetbúvár élénk szabadtéri éjszakai életre következtethet.

Honnan hát az optimizmus? Készülnek a tervek az Orczy kert rekonstrukciójára. Remélhető, hogy egy része olyan lesz, mint a 18. században. Remélhető, hogy megmarad a sportpályák és a nagy, szabad gyepfelületek egy része is, hiszen a sűrűn beépített Józsefváros és Ferencváros vagy akár az egész főváros lakóinak felüdüléséhez ez egy fontos, szükséges terület. Az önkormányzat, a műemlékvédelem és a múzeum egyetértett abban, hogy a zöldterület méretét növelni lehet és kell, hogy a területen őshonos növényeket is telepítsünk és természetismereti oktatásra is használjuk. Itt nemcsak a nagyvárosok erősen megfoglyatkozott, de még ilyen állapotában is érdekes és sokféle élővilágát lehet bemutatni, hanem a középhegységi lomboserdők sok növényfaját is. Találtunk salamonpecsétet, kecskerágót, őzsalátát, sármát és más gyönyörűségeket. A tavacskán nemrégiben

egy főkésrécepár telepedett meg. Most kezdjük a madárvilág, a rovarvilág kutatását. Nem kétséges, hogy ezen a maradványterületen, a sok bolygatás ellenére is, változatos élővilág található. Arra készülünk, hogy a múzeum vendégeinek élő állapotban is bemutatathatjuk az élővilág egy részét. Akinek ez nem elég, annak ott az utca túloldalán a Pál utcai fiúkból ismert Fűvészkert, az ELTE Botanikus Kertje. Az Illés kút néhány éve felújították s ha megépül a Lovarda eredeti melléképülete, a kút környéke csendes, meghitt zuga lehet a környéknek. Elképzeléseink vannak a játszótéren átvezető sétautó környékének rendezésére, egy a geológiai múltat idéző időösvény kialakítására. Az épületegyüttes felújítása nyilvánvalóan a szemételepek felszámolását is jelenti majd. Reméljük, hogy a természeti és az épített környezet kulturáltsága a környék lakosságának és vendégeinek a mentalitására, viselkedésére is pozitív hatással lesz. A saját értékeit védő, ápoló közösség csodákat képes tenni, erre nagyszerű példákat láthattunk az elmúlt években is. Az Alfa mozinak még csak a romjai látszanak, de az idei Föld napján már környékbeli iskolák tanulóit hívtuk kertrendezésre. A gyerekeknek munka után élőszóval és mikroszkóppal mutattunk be néhányat a környék élővilágából. Az önkormányzat és az Orczy kert is *beszállt*, szendvicsekkel, szerszámokkal, szakértelemmel. Ha megnyílik kiállítási és közművelődési épületünk, ilyenfajta folyamatos kapcsolatot és munkát kívánunk szervezni, minden fél hasznára.

Egy jó múzeum nemcsak tárgyak, múzeológusok gyűjtőhelye. Egy helyi érdekelt múzeum a helyi közösség kulturális életében jelentős szerepet játszhat, akkor is, ha nem művészeti, történelmi tárgyakat őriz, hanem mondjuk a természet csodáit vagy egyszerű darabkáit. A Magyar Természettudományi Múzeum új helyszínén a helyi közösség kulturális életének egyik helyszíne lehet. De a két metrómegálló között, azoktól pár perces sétára fekvő szép park és kiállítások nyilván vonzani fogják a tágabb társadalmi környezet, a főváros iskolásait, családijait, érdeklődőit és talán még unatkozóit is. Szeretnénk, ha a tudományos és oktatási szakmai egyesületek és társaságok működését támogathatnánk könyvtárunkkal, előadótérünkkel, demonstrációs lehetőségeinkkel. S ha kiállításaink elég érdekesek lesznek, ugyanúgy beépülnek a Budapestre látogatók programjába, mint az Állatkert, a Nemzeti Múzeum és más látnivalók. Ekkor pedig még tágabb közösségnek lehetünk hasznára.

Mi magyarok ugyanolyan büszkén tekinthetünk a mi Természettudományi Múzeumunkra, mint az osztrákok a bécsi Naturhistorisches Museumra, a németek a berlini Museum für Naturkunde-ra, a britek a londoni The Natural History Museumra. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy sosem voltak gyarmataink és az országok sorában a szegényebbek között helyezkedünk el, különösen büszkéek lehetünk a világvizonylatban jelentős gyűjteményeinkre. Ha tudatosodik bennünk, hogy a természeti kincsek megőrzéséért, megismeréséért nemzetünknek érdemes áldozatokat hoznia, akkor talán az élő természetet is jobban óvjuk majd – mindnyájunk hasznára. Ha szép terveinket megvalósítjuk, jelentősen hozzájárulhatunk, hogy a 20. és 21. század embere jobban értesse a természeti folyamatokat, ember és környezetének viszonyát, és elősegíthetjük, hogy máshogyan vélekedjen, máshogyan viselkedjen ebben a jobbításra szoruló országban, világban.